

**PERSONES GRANS ESTRANGERES
RESIDENTS A LES LLARS DELS ANCIANS.
ESTUDI DE CAS**

Persones grans estrangeres residents a les llars dels ancians. Estudi de cas

Carlos Vecina Merchante
Concepció Pou Soler

Diu que no ha tingut cap mancança i es mostra amb una actitud riallera i alegre davant la vida. Explica que els seus records l'omplen de felicitat i pot passar-se hores senceres observant els jardins i el cel des de la finestra. Aquestes són les úniques coses de què volia gaudir per sempre... Si hi havia alguna cosa que la preocupava no era una altra cosa que la por a haver de tornar a la Haia, a esperar que arribàs la seva fi.

En memòria d'Ankie Manuputi i María Juan, unes de les protagonistes d'aquesta història que ens varen deixar abans que es publicàs.

Resum

En la darrera dècada s'ha produït un canvi social, demogràfic i cultural de gran transcendència. Es tracta d'un fenomen migratori caracteritzat per una elevada entrada de població immigrant. Tot i que l'imaginari social relacionava principalment aquest fenomen demogràfic amb la població estrangera extracomunitària, reflectit per exemple en la premsa escrita (Vecina, 2008), en realitat l'entrada de població ha tingut orígens diversos, persones d'altres comunitats autònomes i estrangeres, tant de la UE com d'altres països.

Si ens centram en la població estrangera gran, el pes principal recau en els provinents de la UE. Aquesta realitat respon a un procés d'entrada i assentament força diferenciat: migració laboral de població jove dels diferents orígens mencionats, fenomen destacat els darrers anys, d'una banda, i, de l'altra, migració de tipus residencial, fenomen que va sorgir paral·lelament al desenvolupament mateix de la comunitat com a destinació turística de primer ordre. Aquesta darrera particularitat està relacionada amb el tipus de població gran estrangera, el seu origen, les raons d'acabar residint a les Illes i en alguns casos, la situació actual de vulnerabilitat social. Aquest estudi mostra la realitat d'una sèrie de persones estrangeres residents a les llars dels ancians de l'Institut Mallorquí d'Afers Socials.

Resumen

En la última década se ha producido un cambio social, demográfico y cultural de gran trascendencia; se trata de un fenómeno migratorio caracterizado por una elevada entrada de población inmigrante. A pesar de que el imaginario social relacionaba principalmente este fenómeno demográfico con la población extranjera extracomunitaria, reflejado por ejemplo en la prensa escrita (Vecina, 2008), en realidad la entrada de población ha estado formada por diversos orígenes, tanto por personas procedentes de otras comunidades autónomas como de países extranjeros, de la UE y de otros países.

Si nos centramos en las personas mayores extranjeras, el peso principal recae sobre los procedentes de la UE. Esta realidad responde a un proceso de entrada y asentamiento bastante diferenciado: migración laboral de población joven, de los diferentes orígenes mencionados, junto a migración de tipo residencial, fenómeno que surgió paralelamente al propio desarrollo de la comunidad como destino turístico de primer orden. Esta última particularidad está relacionada con el tipo de personas mayores extranjeras, su origen, las razones de acabar residiendo en las Islas y en algunos casos, la situación actual de vulnerabilidad social. Este estudio muestra la realidad de una serie de personas extranjeras que llegaron en la década de los sesenta, actualmente residentes en los hogares de ancianos de l'Institut Mallorquí d'Afers Socials.

1. Una aproximació a la immigració i les persones grans

Si s'haguessin de citar alguns dels factors socials més característics del període comprès entre el final del segle XX i el primer decenni del XXI, sense cap dubte la immigració en seria un. Una causa destacada d'aquest canvi ha estat el fort creixement econòmic fins a 2007. Al final d'aquell any algunes dades macroenòmiques poden posar en relleu la possibilitat de contagi amb la crisi internacional; malgrat això alguns sectors com el de serveis continua creixent, però a menor ritme, passa d'un 3,1%, el 2006, a un 2,8%, el 2007; l'atur inicia un creixement continu i el conjunt de l'economia va indicant un esgotament del model econòmic (Riera, 2009). A pesar d'això, el creixement demogràfic continuà en ascens, fins a arribar al punt d'inflexió l'any 2010.

Si bé la composició demogràfica ha variat en relació a diversificació i nombre de persones, la realitat és que si parlem de persones grans estrangeres com a residents a les Illes Balears, hem de considerar alguna variable més que l'esmentada conjuntura econòmica. La raó l'hem de cercar en el model econòmic majoritàriament centrat en el turisme, al costat d'altres factors condicionants com la qualitat de vida i el benestar social, els serveis públics, la climatologia i les bones comunicacions de transport de viatgers, aspectes que també haurien facilitat l'assentament de persones estrangeres grans, tenint les Illes Balears com a segona residència o fins i tot com a residència habitual. Tot coincidint amb l'origen dels turistes dels països de l'Europa Occidental que més ens visiten.

Podem parlar d'un model dual a l'hora de caracteritzar la població estrangera resident a les Illes Balears. Aquesta dualitat és visible quan analitzam dades sobre l'origen —si és de la UE o d'un país extracomunitari— i no només ha experimentat un creixement distint en el temps, sinó que també s'ha segmentat entre població de cert estatus socioeconòmic i població principalment més vulnerable, destinada en temps de bonança a les ocupacions més baixes (Vecina, 2008) i liderant les dades d'atur en el moment actual de crisi econòmica. Tal vegada, no és l'espai adequat per desenvolupar aquesta tendència, però sí cal destacar-la, perquè la diferenciació entre uns i altres immigrants ha condicionat la presència i les característiques de la població estrangera resident a les Illes Balears, i aquesta circumstància és de notable significació a l'hora de comptabilitzar els residents estrangers de seixanta-cinc anys o més, perquè el tipus d'immigració ha condicionat també una dualitat per edats, majoritària en el cas de les persones grans provinents de països de cert estatus econòmics d'Europa, enfront a la de països extracomunitaris, inexistent en bastant de casos. Però comencem per descriure el procés diferenciador de la migració, tipologies i diferents etapes.

Salvà (2001) elabora una tipologia relativa a l'assentament de la població immigrant estrangera, segons el seu origen geogràfic, social i la cronologia del fenomen. Distingeix tres formes de fluxos que caracteritzen la immigració a les Illes Balears:

- Immigració de tipus residencial, principalment d'origen europeu, que cerca l'oci, el plaer i el descans.
- Un flux important d'origen europeu, de tipus laboral, conseqüència de l'especialització turística. Distingeix tres subtipus: immigrants que coincideixen amb l'estacionalització del mercat turístic; immigrants laborals de llarga durada, principalment contractats per empreses estrangeres, i, finalment, immigració laboral empresarial, composta per petits i mitjans empresaris.
- Un important flux d'immigrants procedent del sud, sobretot població del Magrib, Àfrica subsahariana, Amèrica llatina i Àsia. És una immigració de caràcter laboral, que accedeix principalment a ocupacions de baixa qualificació i remuneració.

L'autor cita altres aspectes de la immigració estrangera, com el fet de la seva important dualitat, en referència a l'origen de la UE o de països extracomunitaris, ja que en els primers s'havia produït un important flux de persones que venien a les Illes per cercar residència, una vegada jubilats. A aquest model l'anomena model Florida, mentre que al que preval actualment, l'anomena model Califòrnia, característic de zones amb fort creixement econòmic i demanda de mà d'obra, la qual cosa afavoreix l'elevada entrada de població immigrant al mercat de treball (2004, p. 60).

Alguns punts interessants de l'anàlisi demogràfica, relacionats amb la immigració actual, són explicats per Salvà (2004). Un efecte curiós és el que es produeix en la piràmide poblacional. Es dibuixa una forma bombada en les edats centrals a causa de dues raons notables: d'una banda, la conseqüència del *baby boom* dels anys seixanta i setanta i, per l'altra, l'important contingent de població immigrant d'edats entre els vint-i-cinc i els quaranta-cinc anys, a la recerca de la demanda de mà d'obra, dels últims anys: «demanda de mà d'obra dels sectors de la construcció, hostaleria i altres activitats turístiques complementàries» (p. 57).

Tornant, però, a la població estrangera gran, en estudis publicats en anteriors anuals de l'envelliment, es plantejava el procés immigrant i els aspectes de la realitat quotidiana d'aquesta població. Amer i Pozo (2012) se centren en els col·lectius més nombrosos i d'assentament tradicional. Es tracta d'una anàlisi sobre la situació de residents al municipi de Calvià. Centrat, concretament, en els alemanys i britànics, tot considerant aquests col·lectius per la seva importància numèrica al territori, i a la resta de la nostra comunitat. Els autors fan referència a una representativitat d'aquests dos orígens respecte de la població de seixanta-cinc anys o més, amb uns percentatges del 23,44% d'alemanys i del 20,53% de britànics, i indiquen, a més, que es corresponen al 74,65% de tots els estrangers residents d'aquesta franja d'edat (dades de 2011). L'estudi, a partir de l'anàlisi d'entrevistes, arriba a algunes conclusions: Mallorca és considerada com un

paradís, però aquesta condició està directament relacionada amb la salut, ja que formen part d'una xarxa de suport social i gaudeixen de certa posició socioeconòmica, la qual cosa els garanteix certa independència i benestar. Pareix que quan les persones arriben a certa edat, algunes s'han trobat amb problemes: «de seguretat emocional, motivats, en part, per l'aïllament lingüístic i cultural, i reforçats per la pèrdua de poder adquisitiu i el deteriorament de la salut» (p. 90). Un altre aspecte destacat és el relacionat amb la representació social a les Illes Balears dels que decideixen residir-hi, que va variant en sobreviure la vellesa i les dificultats socials: «En aquests casos, Mallorca va ser concebuda, primer, en termes de "jubilació daurada" i ara passa a ser viscuda com una experiència negativa d'envellir en solitud» (p. 90).

En el cas que ens ocupa, el nostre interès se centra en anar una mica més enllà, en referència a la població en situació de vulnerabilitat, de risc o fins i tot d'exclusió social. Entenem les diferències entre persones immigrants, considerant l'origen per grans zones: comunitària (UE), extracomunitària i dins d'aquesta la lògica diferència entre països i situacions individuals. Malgrat això, hem pogut comprovar en l'estudi anterior (Amer i Pozo, 2012) que hi ha algunes realitats que romandrien invisibles, tals com la vulnerabilitat d'alguns estrangers residents, quan es combinen dificultats de la vida diària, les pròpies d'una edat avançada i la manca de xarxes i integració social. Motiu que ens ha incitat a continuar aprofundint una mica més en aquestes situacions socials.

Sembla que una de les dificultats afegides a la migració com a tal és la ruptura amb unes xarxes familiars i socials que poden ajudar tant en el desenvolupament psicosocial de les persones (Vega, Kolody, Valle i Weir, 1991) com en situacions que poden acabar en l'aïllament social i tota una manca de suport interpersonal (Hernández, Pozo i Alonso, 2004). En definitiva, de la qualitat del capital social depèn també la cohesió, la integració i el desenvolupament d'una comunitat i els seus membres (Ballester, Pascual i Vecina, 2014). Coneixem la realitat més quotidiana de la immigració estrangera de les Illes, estudis anteriors han fet algunes aportacions de gran riquesa (Salvà, 2002, 2004; Lluch, 2010; Pozo i Amer, 2012). Les dades demogràfiques de l'Institut d'Estadística de les Illes Balears ens indiquen la importància d'origens de la UE, així com de certs països llatinoamericans, com l'Argentina. El fenomen migratori és complex i heterogeni. Està clar que no podem de cap manera homogeneïtzar-lo i presentar-lo com un fenomen amb característiques i factors unitaris. Partim de la hipòtesi que els primers migrats estrangers es corresponien amb persones de cert estatus socioeconòmic, que arribaren a les Illes Balears atrets per la representació social de les illes turístiques, de bon clima i al mateix temps un lloc tranquil per poder-hi residir. Segons les dades i els estudis citats, aquest seria el perfil, juntament amb una procedència molt concreta: països europeus amb tradició de turisme a les illes i persones de Llatinoamèrica, amb avantpassats espanyols i amb cert estatus o que fugiren de determinades situacions polítiques.

El que volem ara és confirmar aquestes hipòtesis, juntament amb el transcurs biogràfic de persones amb aquest origen, però que han acabat vivint en residències públiques, conseqüència de la seva manca de recursos. Per la qual cosa ens hem fet servir de la tècnica de l'entrevista semiestructurada, amb uns criteris d'històries de vida. Pensam que és important conèixer la veu dels protagonistes mateixos, a fi d'evitar guiar-nos per representacions socials de les persones grans i les seves situacions i necessitats. Ballester, Santiago i Sastre (1996) posaven de manifest aquestes circumstàncies.

2. Metodologia de la recerca

Per a la realització del treball empíric s'ha procedit a una articulació basada en la complementació, mètode que permet utilitzar diverses tècniques d'investigació, amb la finalitat de conèixer distints punts de vista o aspectes de la realitat d'un objecte d'estudi (Callejo i Viedma, 2006). Seguint aquesta recomanació, s'ha procedit, per una part, a l'explotació i l'anàlisi de dades quantitatives, procedents de diferents fonts: Institut d'Estadística de les Illes Balears, Institut Nacional d'Estadística i base de dades del Consell Insular de Mallorca. I per l'altra, a la realització d'entrevistes semiestructurades amb el component biogràfic (a manera d'història de vida) com a objectiu principal.

La investigació qualitativa és apropiada per indagar en la visió i la comprensió de la realitat, vista des dels protagonistes mateixos. L'entrevista permet un model de conversació més familiar i facilita accedir a informacions que necessiten una reflexió de l'entrevistat; a més, deixa una possibilitat oberta per accedir a informació de difícil accés, sense la perícia d'un entrevistador (Del Val i Gutiérrez, 2006). Les característiques de les persones de la mostra eren una dificultat afegida, persones grans en alguns casos amb dificultats de salut diversa. La tècnica de l'entrevista ha afavorit superar aquestes barreres. La preparació de preguntes, juntament amb la creació d'un espai de confiança adequat, assessorar les persones i ajudar-les a reflexionar i a respondre sobre la realitat que s'espera conèixer, ja que «no té sentit preguntar i enregistrar respostes que se basen en una reflexió que no ha estat realitzada» (Ballester, 2004, p. 94). Ens aproximam a l'objecte amb la consideració dels defectes de la tècnica, en relació amb el paper que hi juga l'investigador (Del Val i Gutiérrez, 2006), però també sabem que es pot posar de manifest una realitat que no existia fins aquell moment: «és el resultat del discurs subjectiu de l'entrevistat [...] l'evidència no existia fins que se va gravar» (Ballester, 2005, p. 110).

Les preguntes de l'entrevista a les persones grans es van estructurar a partir de quatre blocs: 1) relacionades amb aspectes de la identificació del subjecte; 2) motius de residir a les Illes Balears; es tractava de narrar la situació biogràfica anterior, la trajectòria circumstancial que els va conduir fins a la migració i el procés d'assentament; 3) biografia a Espanya, relacions que han tingut, xarxes, família, etc., i 4) situació social actual, relacions amb

altres persones, necessitats principals, etc. Respecte al darrer punt, s'ha comptat amb una tècnica del servei sanitari de la Llar dels Ancians, a la qual s'ha fet una entrevista per cada una de les persones que han participat en l'estudi; això ha servit per confirmar i ampliar la informació sobre la situació actual dels entrevistats.

Característiques de la mostra intencional

Núm.	Perfil	Sexe	Edat	Origen
9 pers.	Usuàries de les residències de l'Institut Mallorquí d'Afers Socials	3 homes 6 dones	Entre 69 i 94 anys	Argentina, Eslovènia, Holanda, Xile, Perú, Marroc i França
1 pers.	Professional de la salut de la llar dels ancians	Dona	30 anys d'experiència	-

3. Resultats de l'estudi

Es presenten els resultats de la part quantitativa i al següent subapartat els de les entrevistes.

3.1. Dades de residents a les llars dels ancians

Les dades del Consell Insular de Mallorca, relatives a persones que han estat ingressades en el període de 2012 a abril de 2014, a les residències de l'Institut Mallorquí d'Afers Socials (IMAS), ens permeten identificar algunes característiques demogràfiques de la població estrangera usuària d'aquest servei, juntament amb la resta de població (nascuts en altres comunitats autònomes o a les Illes Balears). Si consideram el lloc de naixement, del total de persones enregistrades (1.972), un 57,6% són nascudes a les Illes Balears; un 38,1% a altres comunitats autònomes i només un 4,4% nasqueren a l'estranger (a pesar d'aquest percentatge són 86 persones). La distribució per sexe presenta de forma global unes diferències marcades semblants, en el sentit que les dones representen gairebé el doble o més dels homes. En aquest sentit, podríem aventurar un factor de supervivència. L'esperança de vida en néixer era el 2000 de 75,5 anys per als homes i de 82,1 anys per a les dones; les darreres dades de l'any 2012, situen l'edat en 79,4 i 84,6 anys, respectivament (IBESTAT, 2012). Encara que no hi ha grans diferències segons l'origen, les dades no són iguals segons aquest i el sexe; la major bretxa entre dones i homes es dona en el cas dels estrangers, un 70,9% de dones davant d'un 29,1% d'homes. Mentre que els nascuts en altres comunitats autònomes presenten el percentatge més baix de dones, un 65,5%. La població nascuda a les Illes Balears se situa en una posició pròxima al percentatge mitjà.

Taula 1 | *Residents per lloc de naixement i sexe*

		Dona	Home	Grup total
		Fila %	Fila %	Fila %
Zona de naixement	Estranger	70,9%	29,1%	100,0%
	Esp. altres CA	65,6%	34,4%	100,0%
	Esp. Illes Balears	67,1%	32,9%	100,0%
Grup total		66,7%	33,3%	100,0%

Font: Elaboració a partir de les dades del Consell Insular de Mallorca

Centrant-nos en el cas de les persones estrangeres i la distribució per sexe (taula 2), trobam diferències prou importants segons la zona d'origen. Les dones són majoria en tots els casos, però on més diferència hi ha és en els procedents de Llatinoamèrica, 77,8%, i la Unió Europea 72,4%, i és més equilibrat en el cas del Magreb, 55,6% de dones i 44,4% d'homes.

Taula 2 | *Residents estrangers i sexe*

		Dona	Home	Total
		Fila %	Fila %	Fila %
Zona d'origen	A. Ilatina	77,8%	22,2%	100,0%
	Magreb	55,6%	44,4%	100,0%
	Unió Europea	72,4%	27,6%	100,0%
	Altres		100,0%	100,0%
Grup total		70,9%	29,1%	100,0%

Font: Elaboració a partir de les dades del Consell Insular de Mallorca

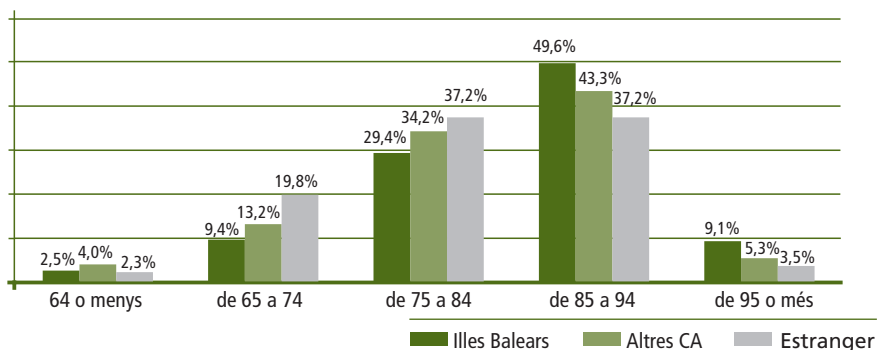
Per aprofundir una mica més en aquesta qüestió, podem contemplar l'estat civil d'aquestes persones (taula 3). El percentatge més important correspon a les persones viudes, un 47,3%; mentre que les separades o divorciades representen un percentatge més reduït. Si contemplam les dades globals i les de cada grup d'origen, podem observar algunes tendències. Tots els grups presenten dades semblants al global: en primer lloc, hi ha les persones viudes, en segon, les fadrines, en tercer, les casades i, en quart, les separades o divorciades. Intuïm que hi ha algun factor pertorbador, relacionat amb l'origen i les arrels generacionals, les xarxes socials i les familiars conseqüents, etc., tal vegada també relacionat amb el procés migratori mateix. Per exemple, en el cas dels separats o divorciats, es presenta una tendència de progressió que pràcticament augmenta la presència al doble: nascuts a les Illes Balears un 6,0%; en altres comunitats autònomes un 12,4% i a l'estranger un 22,1%. Resulta curiós el cas dels fadrins i els casats que tenen menys presència en els estrangers.

Taula 3 | Residents per estat civil i lloc de naixement

	Zona de naixement			Total
	Estranger	Esp. altres CA	Illes Balears	Columna %
	Columna %	Columna %	Columna %	
Fadri/na	16,3%	26,0%	25,4%	25,2%
Casat/da	10,5%	16,1%	20,4%	18,4%
Vidu/a	51,2%	45,5%	48,2%	47,3%
Separat/da o divorciat/da	22,1%	12,4%	6,0%	5,5%
Grup total	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Font: Elaboració a partir de les dades del Consell Insular de Mallorca

Trobam diferències en la distribució per grup d'edat [gràfic 1]. Pareix que la població nascuda a les Illes Balears es concentra principalment en el grup de 85 a 94 anys; en el cas dels nascuts en altres comunitats autònomes hi ha una lleugera variació i estan més distribuïts entre els grups de 75 a 84 i de 85 a 94, encara que hi ha més concentració en el darrer grup. Podem construir, a partir de l'origen, una gradació relacionada amb més o menys arrels generacionals: Illes Balears, altres comunitats autònomes i l'estranger. Partint d'aquest continu tindria cabuda una hipòtesi: l'origen podria tenir relació amb l'extensió de xarxes de suport social i familiar. Considerant això, ens podem fixar en el gràfic i observar com la tendència mencionada, sobre la distribució per edat, encara augmenta més en el cas dels estrangers, que tenen percentatges semblants en els grups d'edat mencionats i fins i tot tenen una presència important en el de 65 a 74 anys. Pareix que l'origen podria ser un factor a considerar quant a la distribució central o perifèrica dels grups d'edat; cas significatiu també en les persones de 95 o més anys. Les persones amb més suport sociofamiliar podrien retardar o evitar l'entrada a les residències.

Gràfic 1 | Residents segons origen i grup d'edat

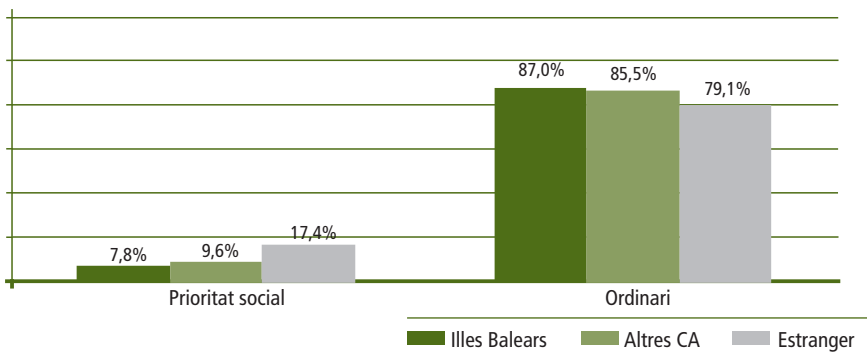
Font: Elaboració a partir de les dades del Consell Insular de Mallorca

Per acabar amb aquesta anàlisi quantitativa, considerarem la forma d'ingrés a la residència. Distingim els següents tipus:

- Ingrés ordinari: Són les persones que van ingressar pel sistema antic (IMSERSO) o des de l'any 2010 a través de dependència.
- Ingrés temporal: Ingrés per un període determinat a un centre (vacances, recuperació hospitalària, convallescència del cuidador...).
- Ingrés per prioritat social: Persona amb les variables de necessitat d'atenció prioritària (persones sense llar, exclusió social, maltractaments, sense capacitat per al desenvolupament de la vida diària...).
- Ingrés per trasllat: Derivat d'un altre centre.
- Ingrés per reagrupament: Algun membre de la seva família (habitualment la parella), ha aconseguit una plaça en el centre a través del sistema ordinari i ha demanat poder seguir vivint amb la seva parella al centre.

Els casos més corrents de tipus d'ingrés són, en primer lloc, pel sistema ordinari (pràcticament la gran majoria) i en segon lloc per una qüestió de prioritat social [gràfic 2]. Aquestes dades tornen a mostrar diferències graduals, segons el factor d'origen i el continuu: Illes Balears, altres comunitats autònomes i l'estranger. A mesura que l'origen és més extern augmenten els casos d'ingrés com a prioritat social. Així, els estrangers presenten la taxa més alta, un 17,4%, els d'altres comunitats autònomes, un 9,6%, i un 7,8% en el cas de les persones nascudes a les Illes Balears. Situació que, a més, es constata en la informació recollida a través de les entrevistes.

Gràfic 2 | Residents segons origen i tipus d'ingrés

3.2 Algunes particularitats obtingudes de les entrevistes

A partir de la lectura i l'anàlisi de les entrevistes, s'entreu una relació directa amb les conclusions d'estudis anteriors, com els de Salvà (2001), lligades amb el tipus de procés migratori, relacionat, en bona mesura, pel que l'autor denomina model Nova Florida. Amb algunes consideracions especials, varen venir per residir en aquell moment i no tant com a espai de retir; bona part d'aquesta immigració és més residencial per motius d'atractiu de les illes i no tant com a espai per retir, encara que les circumstàncies de la vida els varen dur a elegir aquest lloc com a destinació per al final de la seva vida.

A excepció d'un cas (l'entrevistat d'Eslovènia), la resta de persones varen gaudir en la infància o la joventut una situació social i econòmica solvent o molt elevada, adscrita a la posició de la seva família, descendents d'aristòcrates, diplomàtics i altres trajectòries de classe alta o mitjana (comerciants, petita burgesia), però amb recursos com per poder viatjar i triar un lloc per viure d'acord a les seves inquietuds personals, i no tant per necessitat, com pot ser el cas de bona part de la immigració actual. N'hi ha que migraven tot fugint de règims polítics contraris a les seves conviccions o simplement per seguretat, algunes de les persones provenen d'Amèrica Llatina: «a l'Argentina les coses també són molt inestables, hi ha molts desapareguts, a la meua germana se l'endugueren i mai varem saber més d'ella.» (e. 11 1); «Al Perú es desencadenà una onada de violència causada pel Sendero Luminoso [...]. Vàrem perdre el meu pare i altres familiars», o de l'Europa de l'Est (l'antiga Unió Soviètica), que cercaven un lloc fora del sistema comunista: «No m'agradava la mentalitat russa que ens inculcaven. Em sentia asfixiat» (e. 3). Altres varen acabar aquí per casualitat, per comentarís sobre les Illes Balears que els arribaven o simplement amb la visita en forma de turistes i que poc a poc es varen instal·lar aquí: «Vaig visitar Mallorca per primera vegada de vacances [...] vaig decidir tornar per a quedar-m'hi als anys setanta» (e. 11).

Protagonistes d'una biografia molt enriquidora, marcada per una vida de viatges, bona formació acadèmica: «el meu treball consistia a donar conferències per diferents països...» (e. 11); contactes amb altes esferes de la cultura: «gaudia de tertúlies, ens trobàvem per llegir i visitar els artistes als seus tallers» (e. 11 1); influència en l'economia i la política, etc.: «al meu pare [...] li varen oferir ser governador a les illes Molucas» (e. 1). Pareix que dins d'aquesta forma de vida, Mallorca, o les illes en general, representaven per a aquestes persones un lloc per excel·lència; una idea vinculada amb l'inici del turisme a les illes i les cases d'estiu residencials. Juntament amb certs personatges famosos, etc., varen arribar als anys seixanta o principis dels setanta, a l'inici del boom turístic. Alguns varen fer feina, de vegades de forma altruista o més vinculada amb les inquietuds personals i la despreocupació pel seu futur; uns altres no varen treballar; alguns varen trobar parella a les illes, però o aquesta ja va morir o no varen acabar de formalitzar els seus enllaços, cosa que afavorí una situació de feblesa socioeconòmica, quan no es varen poder valer per ells tots sols, «l'habitatge estava a nom de la meua examiga i no m'ajudà ni me la deixà per a viure» (e. 3).

El grup d'individus entrevistats és en part heterogeni, tant pel lloc de procedència (Amèrica Llatina, antigues colònies europees a l'Àfrica, Europa) com per la classe social del seu origen. Si bé la majoria procedeixen de posicions una mica privilegiades, algun cas com a mínim de classe mitjana. Podem trobar que el rol de gènere ha estat un factor decisiu en les característiques concretes de la seva trajectòria vital. Un dels aspectes que crida l'atenció en el grup masculí és la recerca de la llibertat, entesa tant com un aspecte ideològic com un model d'estil de vida; pareix que la millora de les condicions de vida és més un aspecte secundari. Coincideixen a afirmar que, a Mallorca, finalment aconseguiren aquesta llibertat tan desitjada, però també coincideixen a assegurar que aquest tipus de vida els ha conduït a la solitud i a caure «presos» en una forma de vida en la qual no esperaven veure's sotmesos: «Viure a la residència és com si estigués en una presó russa» (e. 3); «em dugueren aquest lloc, no m'agrada en absolut [...] he de viure amb una persona a la meva habitació que ni és de la meva família» (e. 11). En canvi, els queda la compensació d'estar vivint en el «paradís» de la seva elecció (Mallorca). De les seves vivències podem extreure els motius que els van portar a visitar Mallorca, el nivell cosmopolita que emanava dels personatges que l'havien escollit per viure llargues temporades: novel·listes, pintors, poetes, músics, etc. Aquestes icones de la bona vida, les quals van decidir en el seu moment habitar en aquest paratge natural replet de meravelles, designat com a font d'inspiracions: «conèixer Mallorca [...] havia escoltat tantes històries dels artistes que havien passat un temps a l'illa, era poesia per a les meves orelles!» (e. 4).

Quant al grup femení, totes elles van arribar per establir-se a Mallorca sense parella estable. Dues portaven els seus fills, les altres dues no van tenir fills. L'origen social per a dues d'elles era molt alt i els havia proporcionat un estil de vida amb estudis superiors, gran domini de diverses llengües, i tot plegat els va proporcionar diverses experiències i continus viatges al voltant del món: «em convidaren a participar als premis Nobel a Suècia [...]. La primera vegada que vaig venir a Mallorca, la comtessa de Formiguera em va convidar a la seva casa d'estiu» (e. 11).

L'altra cara de la moneda ha estat la duresa amb què el nostre sistema tracta els forans i molt especialment aquells que s'han desviat dels patrons habituals d'integració laboral, social i econòmica. En general, cada un ha viscut de manera diferent el seu ingrés en la institució. N'hi ha que l'accepten mínimament, unes altres que no el suporten i finalment les que s'hi troben bé, perquè reconeixen que hi estan més ben ateses que si no tinguessin aquesta ajuda. Per exemple, la persona holandesa considera que ha viscut joiosa en el seu particular «paradís» veient els ametllers i la mar des de la seva finestra. Mentre que la dona de Xile se sent molt desgraciada en la institució, «una presó», un malson, del qual espera despertar a cada dia que passa. Un dels factors d'enyorança està relacionat amb el seu nivell educatiu, principalment són persones que han viatjat molt, han viscut una vida intensa, coneixen idiomes, algunes han dictat conferències, s'han relacionat amb altres esferes i formes de viure, ara es troben en un context en el qual és molt difícil coincidir

amb una persona que tingui les mateixes inquietuds: «la meva gran passió és la lectura, segueisc amb les meves eternes hores de lectura. Certament, tampoc hi ha molt de què parlar amb els vells d'aquí» (e. 4); «es mostra disgustada per la mancança d'obres a la biblioteca [...] de viure envoltada de gent amb la qual no pot parlar ni del temps» (la tècnica en referir-se a una de les residents estrangeres).

3.3. Conclusions de les entrevistes

Totes les persones tenen una història comuna: van sofrir en el seu moment la pèrdua de poder adquisitiu, cosa que els ha obligat a recórrer als serveis socials per sobreviure. Si tenen fills, aquests van partir a la recerca de la seva pròpia vida, alguns han tornat al país d'origen. La professional sanitària entrevistada ens conta algunes circumstàncies personals, en la majoria el factor migratori ha condicionat de forma notable la mancança de xarxes familiars, alguns conserven família directa, però a l'estranger i únicament mantenen contacte a distància, altres reben alguna visita d'amistats que conserven. Han vist el seu projecte de vida viatger i la recerca d'un determinat estil de vida, representat en les Illes Balears, truncat per l'edat i la salut, i alguns d'ells romanen en un ambient social, el de la institució i els altres residents, en el qual no troben el seu espai de comunicació amb la resta, això els condiona a viure més en soledat. Macías, Orte i Ballester (2013) destaquen el grau en què és considerat, per les persones grans, el fet de valer-se per elles mateixes i mantenir bones relacions familiars i socials, com un dels aspectes de la seva qualitat de vida. Factors molt minvats en els cas dels entrevistats. Respecte de les necessitats socials en general, són semblants a les de la resta de residents, ja que aquestes són una condició *sine qua non* per poder optar a una plaça en una de les residències de l'Institut Mallorquí d'Afers Socials.

Agraïments

Volem agrair a Sofia Alonso Bigler, responsable en funcions d'atenció a la dependència, de l'IMAS, la seva disponibilitat a l'hora de facilitar-nos les dades del Consell Insular de Mallorca. A la tècnica sanitària que ens va facilitar informació dels residents (conservam el seu anonimat a petició seva) i als vertaders protagonistes d'aquesta història, les persones que desinteressadament ens obriren els seus records d'una vida apassionant, gràcies als quals hem pogut redactar aquest article: Ankie M.; Antonia G.; Boumir P.; Fernando C.; Jaime C.; María J.; Matilde de G.; Petronella W.; Rosario M.

Referències bibliogràfiques

Amer, J. i Pozo, R. (2012). Envel·liment i jubilats europeus a Calvià. Elements per a un diagnòstic (p. 77-96). Orte, C. (dir.). *Anuari de l'envelliment. Illes Balears 2012*. Palma, Universitat de les Illes Balears.

Ballester, L. (2004). La metodología de las ciencias sociales en los últimos trabajos de Pierre Bourdieu. *Sistema*, 182, p. 75-103.

Ballester, L. (2005). El análisis semántico y pragmático de las entrevistas de investigación. *Empiria*, 11, p. 107-129.

Ballester, L., Pascual, B. i Vecina, C. (2014). Redes sociales, políticas públicas y capital social. *Aposta. Revista de Ciencias Sociales*, 61, p. 1-43. [En línia] <<http://www.apostadigital.com/revistav3/hemeroteca/vecina7.pdf>>.

Ballester, L., Santiago, J. y Sastre, T. (1996). Representaciones sociales de las necesidades de las personas mayores. *Revista Interuniversitaria de Pedagogía social*, 13, p. 61-70.

Callejo, J. i Viedama, A. (2006). *Proyectos y estrategias de investigación social: la perspectiva de la intervención*. Madrid, McGraw-Hill.

Del Val, C. i Gutiérrez, J. (2006). *Prácticas para la comprensión de la realidad social*. Madrid, McGraw-Hill.

Hernández, S., Pozo, C. i Alonso, E. (2004). Apoyo social y bienestar subjetivo en un colectivo de inmigrantes. ¿Efectos directos o amortiguadores?. *Boletín de Psicología*, 80, p. 79-96.

IBESTAT (ed.) (2012). *Demografía. Taules de mortalitat*. Institut Balear d'Estadística de les Illes Balears.

Macías, L., Orte, C. i Ballester, L. (2013). Avaluació de la qualitat de vida en persones grans que fan un programa educatiu. Orte, C. (dir.). *Anuari de l'envelliment. Illes Balears 2013*. Palma, Universitat de les Illes Balears.

Lluch, F. D. (2010). Introducció a l'estudi de la població estrangera de 65 i més anys resident a les Illes Balears en el context de la nova fase demogràfica multicultural (p. 17-74). Orte, C. (dir.). *Anuari de l'envelliment. Illes Balears 2010*. Palma, Universitat de les Illes Balears.

Riera, A. (dir.) (2009). *Informe econòmic i social de les illes balears, 2008*. Palma, Sa Nostra, Caixa de Balears.

Salvà, P. (2001). Les illes Balears com espai de cruïlla de la mobilitat demogràfica intermediterrània i intercontinental (p. 49-62). D. A. *La immigració a les Balears (2000-2001)*. *Estudis sobre història, geografia humana i realitat social*. Palma, Lleonard Muntaner.

Salvà, P. (2004). La realidad geodemográfica de las Islas Baleares: Pautas de la evolución de su población y el impacto de los flujos inmigratorios (p. 47-67). Taguas, D. (dir.). *Situación: Serie de Estudios Regionales 2003*. Madrid, Servicio de Estudios BBVA.

Vecina, C. (2008). *Representaciones sociales, prensa, inmigración y escuela. El caso de Son Gotleu*. Palma, Universitat de les Illes Balears. [En línia] <<http://hdl.handle.net/10803/32148>>.

Vega, W. A., Kolody, B., Valle, R. i Weir, J. (1991). Social networks, social support and their relationship to depression among immigrant Mexican women. *Human Organization*, 50 (2), 154-162.

Autors

CARLOS VECINA MERCHANT

Palma, 1969. Doctor en ciències de l'educació (UIB), llicenciat en sociologia i ciències polítiques (UNED), diversos postgraus relacionats amb temes socials. Ha estat sociòleg i tècnic comunitari desenvolupant i assessorant diversos projectes d'intervenció i d'investigació social (Ajuntament de Palma, Institut Marco Marchioni, Universidad Autónoma de Madrid, Ajuntament de Barcelona i altres institucions). Va ser adjunt a la direcció de la Unión de Asociaciones de Personas con Discapacidad de Baleares. Actualment és professor tutor a la UNED, professor associat del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques de la UIB i tècnic comunitari al Grup d'Educadors de Carrer i Treball amb Menors (GREC), desenvolupant el projecte d'Intervenció Comunitària Intercultural a Palma (Obra Social "la Caixa").

CONCEPCIÓ POU SOLER

Girona, 1960. Llicenciada en antropologia social i cultural (UNED), postgraduada en cooperació pel desenvolupament (UIB) i en cooperació internacional (Fundació UNED). Actualment és professora tutora a la UNED. Ha dut a terme projectes d'investigació en l'àrea d'educació per al desenvolupament i cooperació pel desenvolupament. Actualment treballa amb projectes per al desenvolupament comunitari a Gàmbia i a l'Institut d'Afers Socials (IMAS), del Consell de Mallorca des l'any 1990, al Departament de Medicina Geriàtrica i Rehabilitadora.